

CONTRATRANSFERUL LUI FREUD ÎN ANALIZA DOREI

SIMONA REGHINTOVSKI

Freud's Countertransference in Dora Case. Freud's recommended to young analysts to be like the surgeon who puts aside all his feelings, considering that a defensive attitude is more appropriate for psychoanalytic practice. Starting with Racker and Heimann's works, countertransference was considered a useful instrument for a better understanding of the patient and analytic process. In this paper, the author aims to present how Freud's countertransference in Dora's analysis manifested and influenced their relationship and interaction in the analytic situation.

Keywords: analytic attitude; Dora case; Freud's countertransference

Freud a recunoscut contratransferul ca fiind un aspect important al practicii psihanalitice, „necesar și dificil de evitat” (Freud 1909, p. 230), una dintre experiențele care pun cele mai dificile probleme legate de tehnica psihanalitică (Freud, 1913). El considera că o lucrare despre contratransfer este „cu adevărat necesară”, dar nu și-o imagina ca pe un articol publicat într-o revistă la care să aibă acces public larg, ci ca pe un document cu acces restricționat, ale cărui copii ar fi circulat printre analiști. Acest articol, parte din *Metodologia generală a psihanalizei* la care începuse să lucreze și pe care o anunța într-o scrisoare către Ferenczi, nu a ajuns să fie scris. După cum precizează redactorii Corespondenței Freud–Ferenczi (Brabant E., Falzeder E. și Giampieri-Deutsch P., 1993, p. 27), Freud a continuat să lucreze la acest proiect până în 1910, dar apoi a renunțat la el în acea formă și a scris, între 1911 și 1914, șase scurte articole despre tehnica tratamentului psihanalitic, dar niciunul despre contratransfer. Ce l-a făcut oare pe Freud să nu scrie un articol despre contratransfer, o completare firească a celui despre dinamica transferului?

Pe de o parte, deși Freud (1900), într-o scrisoare către Fliess, se vedea ca un conchistador, un aventurier, „nu un om de știință, un experimentator, un gânditor” (Masson, 1985, p. 398), toată viața a urmărit să câștige „pentru știință obiectul tradițional al culturii umaniste – viața interioară a ființei umane” (Makari, 2008, p. 3) și să creeze o psihologie care era „o știință a naturii ca oricare alta” (Freud, 1938, p.158), asemănătoare fizicii și chimiei. Ca urmare, lucrările sale sunt marcate de tradiția științifică răspândită în Europa la sfârșitul secolului XIX, tradiție care pune accent pe metodologie – se poate avea încredere în descoperirile unui om de știință doar atunci când studiile pe care se bazează au utilizat metode destinate să limiteze influența cercetătorului asupra datelor, perspectivă care s-a păstrat mult timp în cercetarea din științele sociale. Contratransferul ar fi adus inevitabil în discuție subiectivitatea

analistului ceea ce ar fi putut duce la respingerea teoriei freudiene ca fiind lipsită de fundament, „doar o idee delirantă a cititorilor de gânduri care proiectează asupra pacienților lor” (Makari, 2008, p. 232).

Pe de altă parte, în perioada de început a psihanalizei, când tehnica psihanalitică se dezvolta experimental, prin încercare și eroare, se întâmpla uneori ca analiștii să fie prinși în vârtejul furtunii emoționale al întâlnirii cu pacienții lor. În astfel de momente, Freud era chemat în ajutor pentru a soluționa dificultățile apărute în diferite analize, cum s-a întâmplat în relația lui Jung cu Sabina Spielrein (Carotenuto, 1984), a lui Ferenczi cu Elma Palos (Berman, 2004), a lui Jones cu Loe Kann (Gabbard și Lester, 1995). Un articol despre contratransfer, deși necesar pentru ca analiștii începători să înțeleagă ce li se întâmplă, ar fi putut fi perceput ca o autorizare a acestor transgresări și ar fi riscat să pună psihanaliza într-o lumină nefavorabilă în fața publicului care, poate, ar fi fost scandalizat de ideea că analistul simte ceva față de pacient, iar iubirii de transfer i s-ar putea răspunde cu o iubire contratransferențială.

În acest context, pentru a menține obiectivitatea cerută de mediul academic al vremii sale și pentru a proteja imaginea psihanalizei în fața opiniei publice, contratransferul – reacția analistului la pacient, expresia subiectivității sale – era considerat un obstacol în tratament, ceva ce trebuie ținut în permanență sub control (vezi și Jacobs, 1999; Carnochan, 2000).

Recomandările lui Freud cu privire la contratransfer

În 1912 Freud a publicat recomandările sale de tehnică în *Sfaturi pentru medic, în ceea ce privește tratamentul psihanalitic*, o colecție de „ce nu trebuie făcut”, în care apar și unele recomandări cu privire la atitudinea analitică. În acest articol, Freud sfătuia analiștii începători să fie „opaci la pacienții lor... ca o oglindă” (Freud, 1912, p. 119) și pleda pentru o atitudine de neutralitate față de pacient și un tratament desfășurat în abținere (Freud, 1915, pp. 164-165).

Freud considera contratransferul drept *transfer al analistului* și se referea la el ca la un obstacol în calea procesului analitic care blochează calea către înțelegerea pacientului. „Fiecare psihanalist ajunge numai până unde îi permit propriile sale complexe și rezistențe interne” susținea Freud (1910, p. 67), și insista ca analistul să-și depășească contratransferul printr-o auto-analiză continuă.

Dar, pentru auto-analiză este nevoie, mai întâi, de exercițiul analizei. Consecința a fost impunerea analizei de formare ca o condiție necesară pentru a deveni psihanalist, realizarea unei „purificări psihanalitice” (Freud, 1912, p. 121) pentru ca viitorul analist să poată sesiza ‘petele oarbe’ din percepția sa analitică, acele aspecte complexe care ar putea interfera cu modul în care înțelege ce îi spune pacientul. Pentru a se servi de inconștientul său în calitate de instrument al analizei, analistul „nu trebuie să aibă el însuși nicio rezistență care să îndepărteze de conștiința lui ceea ce a fost recunoscut de inconștientul lui, altminteri el ar introduce în analiză un nou tip de deformare, mult mai nocivă decât cea provocată de încordarea atenției sale conștiente” (Freud, 1912, p. 120).

Freud admitea că întâlnirea analitică pune presiune asupra vieții afective a analistului și recomanda o atitudine defensivă față de răspunsul emoțional pentru ca

analistul să-și poată menține neutralitatea și obiectivitatea necesare desfășurării curei analitice. De exemplu, pentru a-l ajuta pe Jung care întâmpina dificultăți în analiza Sabine Spielrein, el scria (7 iunie 1909): „astfel de experiențe, deși dureroase [...] ne ajută să ne formăm pielea groasă de care avem nevoie și să dominăm contratransferul care, până la urmă, este o problemă permanentă; ele ne învață să ne deplasăm afectele în cel mai util mod. Ele sunt „a blessing in disguise” (Freud, 1909a, p. 231).

Câțiva ani mai târziu, tot într-o scrisoare către Jung, Freud comenta: „să dai o mare parte din tine și să aștepti ca pacientul să-ți dea ceva în schimb” este invariabil o tehnică greșită, „este mai bine să rămâi rezervat și pur receptiv. Trebuie să nu-i lasăm niciodată pe sârmanii noștri nevrotici să ne înnebunească” (Freud, 1911, p. 476). Imaginea chirurgului „care-și lasă deoparte toate afectele sale și chiar mila sa omenească și fixează forțelor sale psihice un singur scop: a realiza operația pe cât se poate de corect” (Freud, 1912, p. 119) era oferită drept model profesional pentru psihanalisti.

Din păcate, după cum comenta într-o scrisoare către Ferenczi din 4 ianuarie 1928, recomandările lui, scrise pentru a-i scuti pe colegii săi mai tineri de dificultăți și suferințe inutile, „au fost înțelese greșit de cei mai obediți dintre ei care nu au observat elasticitatea acestor avertismente și li s-au supus de parcă ar fi fost tabuuri” (Falzeder & Brabant, 2000, p. 332).

Contratransferul ca instrument pentru o înțelegere mai bună a pacientului

Deși afirmațiile lui Freud cu privire la contratransfer pot fi considerate cel mai mare obstacol în dezvoltarea acestui aspect al tehnicii psihanalitice, curiozitatea lui Freud, deschiderea sa față de experimentările cu tehnica psihanalitică, consecvența cu care și-a bazat teoria pe experiența clinică, schimbând-o ori de câte ori practica analitică îi impunea acest lucru au reprezentat un model pentru cei ce i-au urmat. Ferenczi a fost primul dintre aceștia și a plasat în centrul lucrărilor lui psihanalitice analistul și efectele pe care tehnica analitică le are asupra progresului pacientului. S-a distanțat de perspectiva oficială despre analist ca ecran alb, cu neutralitatea înțeleasă ca indiferența chirurgului, și a considerat că analistul, ca orice ființă umană, „trăiește diferite stări de dispoziție, simpatii și antipatii, precum și anumite pulsuni” (Ferenczi 1919, p. 186) – o condiție preliminară pentru înțelegerea conflictelor nevrotice ale pacientului. El a recunoscut importanța empatiei analistului și a pledat pentru „elasticitatea” tehnicii analitice (Ferenczi, 1928) – ce presupune ca analistul să încerce să-l urmeze pe pacientul său în toate stările, fără a înceta să-și păstreze și perspectiva dictată de experiența sa analitică.

Nu numai analistul îl observă pe pacient, dar și pacientul manifestă o remarcabilă cunoaștere a emoțiilor și gândurilor care trec prin mintea analistului și poate fi greu înșelat; pacientul este conștient de și reacționează la nuanțe ale comportamentului analistului. Această perspectivă asupra analistului ca persoană „reală” a deschis noi moduri de a gândi despre asimetria din relația pacient-analist și a subliniat importanța contratransferului ca instrument indispensabil pentru a surprinde inconștientul pacientului.

Ferenczi a intuit multe dintre ideile despre contratransfer care au apărut și s-au dezvoltat în a doua jumătate a secolului trecut. Interesul său pentru contratransfer a deschis calea înțelegerii analizei ca o interacțiune umană ce presupune o implicare personală inevitabilă și o conștientizare explicită a acesteia, favorizând trecerea de la „psihologia unipersonală” freudiană la „psihologia bi-personală”.

În Europa, moștenirea lui Ferenczi, care a pledat pentru umanitatea analistului, a fost dusă mai departe de Michael Balint care critică mitul „analistului impersonal” și lipsa de viață a „metodei sterile” a tehnicii analitice și argumentează existența unor „diferențe în atmosfera analitică ce sunt introduse chiar de analist” (Balint, 1939, p. 228). Pentru Balint interacțiunea dintre analist și pacient reprezintă un domeniu al investigației analitice, iar comportamentul analistului devine subiect al observației.

Din această perspectivă psihanaliza este, în esență, o relație între două persoane, la care contribuie ambii participanți. Balint considera că situația transferențială este influențată de comportamentul analistului care contribuie la „crearea și menținerea situației psihanalitice” (Balint, 1950, p. 121), iar emoțiile analistului influențează tehnica individuală a acestuia care nu e altceva decât „un mod sublimat, bine adaptat și raționalizat de a ușura tensiunile interne, mai ales cele care apar în noi atunci când lucrăm cu pacienții noștri” (Balint, 1939, p. 229). Ca urmare, analistul trebuie să se asigure că pacientul învață să-și cunoască „propriul inconștient, și nu pe acela al analistului său” (Balint, 1939, p. 229) și să utilizeze o tehnică individuală care să-i ofere un deuseu, astfel încât munca analitică să nu devină o povară emoțională prea grea.

Câțiva ani mai târziu, H. Racker afirma că analistul pune în joc în relația cu pacientul său întreaga sa personalitate, „partea sănătoasă și partea nevrotică, prezentul și trecutul, realitatea și fantasma”, iar contratransferul este „întotdeauna prezent și întotdeauna se manifestă (Racker 1953, p. 313). Din punctul său de vedere, transferul și contratransferul sunt componente ale unei unități care dă naștere relației interpersonale din situația analitică. Contratransferul, afectând comportamentul și înțelegerea analistului, influențează pacientul și, în mod deosebit, transferul acestuia (Racker, 1988, p. 105). Este un ghid, poate un ghid periculos, dar singurul pe care analistul îl poate avea.

În aceeași perioadă Paula Heimann utilizează termenul de contratransfer „pentru a desemna toate sentimentele pe care analistul le trăiește față de pacientul său”, considerând că este „una dintre cele mai importante unelte pe care le are în activitatea sa ... un instrument de cercetare în inconștientul pacientului” (Heimann, 1950, p. 81). Din perspectiva ei analistul nu este un creier mecanic care oferă interpretări conform idealului analistului detașat, care simte doar o bunăvoință moderată față de pacient. Sarcina analistului este aceea de a funcționa ca o reflexie în oglindă a pacientului, dar în contextul unei relații dintre două persoane care au sentimente. Ca urmare, analistul trebuie să „mențină sentimentele care sunt trezite în el, în loc să le descarce (așa cum face pacientul) cu scopul de a le subordona sarcinii analitice” (Heimann, 1950, p. 82) și a se raporta la ele pentru a oferi o interpretare bună. Heimann consideră că o comparație a sentimentelor din contratransfer cu inferențele intelectuale realizate pe baza comportamentului și asociațiilor pacientului reprezintă o metodă deosebit de valoroasă prin care analistul poate verifica dacă a reușit sau nu să-l înțeleagă pe pacient. Aceste noi

idei despre contratransfer ca instrument util pentru o mai bună înțelegere a pacientului s-au răspândit rapid în întreaga lume psihanalitică și s-au dezvoltat odată cu aplicarea lor în clinica psihanalitică (vezi Gabbard, 1995, Stefana, 2017).

Prezentarea evoluției teoriilor despre contratransfer depășește însă scopul acestui articol. În continuare mi-am propus să arăt modul în care s-a manifestat contratransferul lui Freud în unul dintre cazurile sale, în analiza Dorei. Cum menționam mai sus, Freud propunea o atitudine defensivă față de sentimentele contratransferențiale, care trebuiau date la o parte cu indiferența chirurgului sau deplasate asupra altcuiva din anturaj, poate ca mijloc de a reduce anxietatea trezită de întâlnirea cu pacientul în situația analitică, întâlnire ce poate stârni o adevărată furtună emoțională (Bion, 1979). Așa cum menționa cu mult timp în urmă Devereux (1967), tehnica poate fi utilizată și defensiv, prin reducerea necunoscutului la ceva familiar, evitarea surprizei și descoperirii și o ascultare centrată mai mult pe un model teoretic al minții umane decât pe ceea ce comunică pacientul, verbal și nonverbal. Voi încerca să arăt cum, în lipsa observării, conștientizării și înțelegerii, contratransferul lui Freud a influențat în mod decisiv structurarea interacțiunii dintre el și Dora și relația lor analitică.

Contratransferul lui Freud

Cei mai mulți autori au investigat contratransferul lui Freud în accepțiunea de transfer al analistului, menționând diferite dificultăți ale personalității lui Freud care au dus la anumite desfășurări ale analizelor conduse de el. Hinshellwood (2013) realizează o verificare retrospectivă a ideilor contemporane despre contratransfer folosind materialul prezentat de Freud în trei istorii de caz – Omul cu lupi, Omul cu șobolani și micul Hans. În studiul său pornește de la ideea că, dacă perspectiva contemporană conform căreia experiența emoțională din transfer-contratransfer este esențială pentru înțelegerea pacientului și a evoluției analizei este o perspectivă autentică, și nu un artefact al teoriei psihanalitice, atunci vom putea descoperi urme ale unor reacții contratransferențiale chiar și în istoriile de tratament prezentate de Freud acum mult timp.

Pentru a identifica aceste urme, Hinshelwood (2013) propune un set de trei caracteristici care definesc un moment contratransferențial:

1. transferul pacientului
2. indicii ale răspunsurilor emoționale ale analistului exprimate indirect
3. o anumită acțiune neobișnuită a analistului care este în acord cu starea lui emoțională (Hinshelwood, 2013, p. 89)

În continuare voi aplica aceste criterii la cazul Dora.

Freud și Dora

Freud descrie analiza Dorei (Ida Bauer), desfășurată pe parcursul a trei luni (octombrie-decembrie 1900) în *Fragmente dintr-o analiză de isterie*. Scrisă imediat după apariția Interpretării viselor, lucrarea avea scopul de a prezenta modul în care lucrul cu visele este utilizat și integrat în tratamentul psihanalitic și de a arăta cum sexualitatea intervine ca forță motrice în formarea simptomelor isterice. Însă reflecția asupra analizei Dorei îi oferă lui Freud prilejul de a observa și conceptualiza un alt

fenomen, transferul, care devine o importantă cale clinică de acces la inconștient, alături de vis și actul ratat.

Dora este adusă la Freud de tatăl său, îngrijorat de o scrisoare de adio a Dorei pe care o găsisese cu puțin timp în urmă, scrisoare care indica prezența unor intenții suicidare. Dora prezenta diferite simptome: tuse nervoasă, afonie intermitentă și depresie. Contextul relațional din fundal era destul de complicat – părinții Dorei erau de mult timp prieteni ai familiei K. Tatăl ei avea o relație amoroasă cu doamna K., iar domnul K. îi făcea avansuri Dorei căreia îi trimitea flori, îi cumpăra cadouri, o sărutase când Dora avea 14 ani și, doi ani mai târziu, încercase să o seducă în timpul unei plimbări pe lângă lac. Dora l-a refuzat pe domnul K. și i-a cerut tatălui să rupă relațiile cu familia K. Acesta a considerat că toată povestea este doar o fantezie a Dorei. În timpul analizei Freud interpretează dorințele sexuale refulate ale Dorei față de domnul K. și le leagă de dorințele mai vechi manifestate față de tatăl său.

Transferul Dorei

Freud afirmă că Dora dezvoltase un transfer patern, văzându-și analistul ca pe un tată de la care și-ar fi dorit fierbinte să primească afecțiune și față de care avea și sentimente negative, în cele din urmă răzbunându-se pe el: „din cauza aceluia ceva prin care eu îi aminteam de d-l K., s-a răzbunat pe mine, așa cum a vrut să se răzbune pe el, și m-a abandonat așa cum s-a crezut înșelată și abandonată de el” (Freud, 1905, p. 213)

La un moment dat, după o ședință în care Freud analizează primul vis prezentat în text, Dora aduce o adăugire la vis – la trezire simțise miros de fum, pe care îl asociază cu sărutul unui fumător. „Adunând în sfârșit indiciile care atestă un transfer asupra mea, eu fiind de asemenea fumător, ajung la părerea că într-o zi, probabil, în timpul unei ședințe i-a trecut prin minte că își dorește un sărut de la mine” (p. 168).

Starea emoțională a analistului

Freud scrie cazul imediat după plecarea Dorei din analiză, poate și pentru a elabora emoțiile puternice trezite în el de această analiză, Freud scrie: „Era un indubitabil act de răzbunare această întrerupere atât de neașteptată a curei și o nimicire a speranțelor într-un moment în care așteptările mele legate de sfârșitul fericit al tratamentului ajunseseră în stadiul cel mai înalt” (p. 204). Se pare că Freud reacționează cu deosebită frustrare la plecarea Dorei, ca un iubit părăsit, sedus și abandonat.

O acțiune neobișnuită a analistului în acord cu propria stare emoțională

Freud relatează începutul unei ședințe:

„Când am intrat în camera în care aștepta, ea a ascuns repede o scrisoare pe care o citea. Am întrebat de la cine este scrisoarea, firește, dar la început a refuzat să-mi spună. Apoi a ieșit la iveală ceva indiferent în cel mai înalt grad și fără legătură cu tratamentul nostru. Era o scrisoare de la bunica în care aceasta o ruga să-i scrie mai des. Cred că ea voia doar să înceneze față de mine „secretul” și să dea de înțeles că acum acest secret poate fi smuls de către medic” (p. 172).

O astfel de situație este repetat întâlnită în relația dintre Freud și Dora. În analiza Dorei, Freud este insistent, ca și cum ar dori să-i smulgă toate secretele, să

pătrundă în cele mai ascunse unghere ale minții ei. Dora îi oferă „cu amabilitate” materialul patogen care se cerea a fi interpretat, material care îl incită pe Freud și pe care insistă să-l interpreteze în cheie oedipiană, ca o dorință refulată a Dorei de a fi iubită de tată/domnul K. Dar Dora refuză cu încăpățănare aceste interpretări.

În acord cu tehnica psihanalitică din acea perioadă, Freud comentează: „Cel ce vrea să-l vindece pe bolnav se lovește, spre mirarea sa, de o puternică rezistență care îl învață că intenția de a renunța la boală nu este pentru bolnav pe deplin serioasă” (p. 136). Dar dacă privim modul în care interacționează cei doi în timpul ședințelor dintr-o perspectivă contemporană în care cei doi, analist și analizand, sunt co-participanți la scenariul relațional jucat în transfer-contratransfer, putem spune că, în relația dintre analist și pacientă, la nivel inconștient, se pune în scenă o fantasmă de deflorare, analistul căutând fervent sensul ascuns al simptomelor pacientei, încercând să-i străpungă toate secretele cu interpretările sale potente și intervențiile iscoditoare. Freud identifică această fantasmă în cel de-al doilea vis al Dorei pe care îl interpretează, însă nu poate vedea și rolul pe care îl joacă în contratransfer.

Un vis de contratransfer vine să confirme această ipoteză:

O societate, masă sau table d'hôte... Se mănâncă spanac... Doamna E. L. șade lângă mine, se îndreaptă cu totul spre mine și își pune familiar mâna pe genunchiul meu. Îi îndepărtez mâna, ferindu-mă. Ea spune atunci: Dar ați avut întotdeauna niște ochi atât de frumoși... Văd atunci neclar ceva în genul a doi ochi, ca și cum ar fi un desen sau un fel de contur al unor lentile de ochelari... (Freud, 1901, p. 17).

Anzieu (1986) argumentează că doamna E. L. din visul lui Freud este Dora, a cărei analiză se afla la început și propune următoarea interpretare a visului: Dora se află lângă mine (întinsă pe divan), libido-ul ei se concentrează asupra mea (transfer) așa cum i se întâmplă unei fiice cu tatăl ei (dorință incestuoasă); eu nu răspund încercărilor ei de seducție (regula abstenenței). Visul, ne spune Anzieu, exprimă un contratransfer defensiv, contra-Oedipian, Freud încercând să nu repete greșeala lui Breuer lăsându-se dus pe căi greșite de dorințele incestuoase ale unei isterice fermecătoare care, până la urmă, îl cucerise pe prietenul tatălui ei, un bărbat de vârsta lui Freud.

Însă, cum tehnica psihanalitică nu progresase suficient de mult încât să fie luate în considerare manifestările transferențiale și contratransferențiale, Freud nu s-a putut folosi de aceste importante surse de informații. Poate că dacă ar fi folosit sentimentele din contratransfer ca instrument în înțelegerea pacientului, ar fi observat că este manevrat inconștient pentru a intra în rolul pe care Dora i-l atribuie – acela al bărbatului excitat, intruziv, pe care îl denigrează și îl respinge (Skogstad, 2015). Rol în care Freud poate intra cu ușurință datorită interesului său pentru efectele sexualității asupra vieții psihice, și care îi este atribuit de pacienta adolescentă care proiectează în el propria ei curiozitate legată de sexualitate, pe care, apoi, o respinge, conflictul interior devenind acum un conflict exterior.

Un alt nivel al relației transfer-contratransfer

Într-o notă adăugată în 1923, Freud menționează „Cu cât mă îndepărtez mai mult de sfârșitul acestei analize, mi se pare că greșeala mea tehnică a constat în

următoarea omisiune: nu am reușit să ghicesc la timp și să informez bolnava că pornirea ei amoroasă homosexuală (ginecofilă) față de doamna K. era cel mai puternic dintre curenții inconștienți ai vieții ei sufletești” (p. 214).

Dar poate că nu era lipsit de importanță secretul Dorei din scena menționată anterior – dovada de iubire din partea bunicii care îi transmitea Dorei că îi este dor de ea și îi cerea să fie mai prezentă, să-i scrie mai des. Pentru că acest „secret” ar putea fi pus în joc în toate celelalte „plecări” ale Dorei: din analiză, de la familia K., amenințarea cu plecarea definitivă, sinuciderea – prin care testează pe ceilalți, încercând să afle dacă este sau nu iubită de ei. Dialogul dintre cei doi e relatat de Freud astfel:

- „ – Știți, domnule doctor, că astăzi este ultima dată când sunt aici?
- Nu pot să știu pentru că nu mi-ați spus nimic despre aceasta.
- Mi-am propus să rezist până la Anul Nou; nu vreau să aștept însănătoșirea mai multă vreme.
- Știți că aveți oricând libertatea de a vă retrage. Dar astăzi încă vom lucra. Când ați luat hotărârea?
- Acum 14 zile, cred.
- Aceasta sună de parcă ar fi termenul pe care-l dă o fată de serviciu sau o guvernantă, înainte de plecare.
- O guvernantă, în asemenea situație, a fost și la familia K. pe vremea în care i-am vizitat în L., lângă lac.
- Așa? Nu mi-ați povestit niciodată despre asta. Vorbiți-mi acum, vă rog.
- Exista deci în casă o tânără ca guvernantă a copiilor. ” (p. 199-200)

E ca și cum Dora i-ar spune „Mă gândesc să renunț la relația noastră. Sunt prea frustrată așteptând dovezi de iubire ce nu apar”, iar Freud i-ar răspunde „N-ai decât. Nu-mi pasă. Dar nu pleci când vrei tu, pleci când spun eu.” Neinterpretând transferul, Freud adresează acest aspect indirect, vorbindu-i Dorei despre faptul că aștepta ca domnul K. să-și demonstreze intențiile serioase față de ea, cerând-o în căsătorie. Dar poate că în această scena de final Dora aștepta ca Freud să-și reafirme interesul față de ea, fapt sesizat de el care se întreabă mai târziu:

- „Aș fi păstrat fata în tratament dacă aș fi jucat un anumit rol, dacă aș fi exagerat valoarea prezenței ei pentru mine și i-aș fi arătat un cald interes? Interes care, în ciuda atenuării produse de poziția mea ca medic, ar fi putut înlocui afecțiunea dorită fierbinte de ea? Nu știu.” (p. 204)

Abandonată afectiv de mamă care se retrăgea în activități casnice, Dora a căutat tot timpul substitute maternelne – bona, doamna K., mătușa – care, într-un fel sau altul, au abandonat-o la rândul lor, lăsând-o cu sentimentul că nu poate fi iubită pentru ea însăși. Mai mult, Dora ar fi putut percepe boala gravă a tatălui ca o continuă amenințare cu abandonul, și poate că îl îngrijise pe tată cu atâta ardoare nu doar pentru a lua locul mamei, cum interpreta Freud, ci și pentru a-l împiedica să o abandoneze definitiv, murind. Possick (1984) avansează ipoteza că, pentru Dora, în absența mamei, tatăl era atât obiectul dorințelor sexuale, cât și un obiect matern, care hrănește. Aceeași dorință inconștientă se manifestase mai târziu atât față de domnul K., cât și față de Freud. Faptul că Freud interpreta neîncetat tot ceea ce Dora spunea

sau făcea i-ar fi putut aminti acesteia de relația cu mama ei preocupată de curățenie, pe care o ajuta în încercarea de a se face plăcută și acceptată, așa cum și analistului îi oferea cooperantă asocieri bogate. Însă faptul că analistul părea mai preocupat de relația dintre vise și psihopatologie decât de experiența pacientei lui s-ar putea să o fi făcut pe aceasta din urmă să se simtă neînțeleasă și neimportantă, așa cum se simțise și în relația cu mama.

Acest fragment a fost comentat de-a lungul timpului în numeroase moduri. Din perspectivă feminină s-a pus accent pe relația de putere stabilită între autoritatea patriarhală și paciente, comentându-se faptul că Dora se supune cererii autoritare a lui Freud de a lucra în continuare (Bernheimer, C., Kahane, C., 1990). A fost adus în discuție și transferul lui Freud asupra Dorei – amenințându-l cu abandonul, Dora i-ar fi actualizat lui Freud sentimentele negative față de bona lui, care îl părăsise brusc când era copil (și pe care Freud o numea tot Dora, alegerea pseudonimului Idei Bauer fiind semnificativă din acest punct de vedere) (Glenn, 1986). S-a menționat și faptul că Freud nu tolera transferul matern (Appignanesi & Forrester, 1992). Oricare ar fi motivele pentru care Freud a respins-o, exista însă în Dora o parte care dorea să continue analiza – este partea care o aduce la cea ultimă ședință, deși ar fi putut să înceteze, pur și simplu, să vină; este partea care o face să rămână până la sfârșitul ședinței, și o readuce peste 15 luni, de data aceasta cerând ajutor din proprie inițiativă, nu forțată de tatăl ei. Iar Freud, încă rănit am putea spune și prins în lupta pentru putere, inconștient, a refuzat din nou să vadă partea pozitivă a cererii de ajutor Dorei. „Ce fel de ajutor voia să ceară de la mine nu știu, dar am promis să o iert pentru că m-a privat de satisfacția de a o elibera mai profund de suferința ei” (p. 217).

Consider necesară o paranteză. Analiza Dorei a fost considerată un eșec, pe de o parte pentru că Freud o prezintă așa, pe de altă parte pentru că, 22 ani mai târziu, Felix Deutsch (1957), parcă încercând să confirme corectitudinea deciziei lui Freud de a nu relua analiza cu Dora, scrie un articol despre o consultație cu aceasta pe care o descrie ca fiind nefericită, respingătoare, un monstru. Cu siguranță Dorei i-a folosit să aibă cu cine discuta despre hățișul relațional din familia ei. Pe de altă parte, Appignanesi și Forrester (1992), pe baza unei documentări temeinice, oferă o imagine total diferită despre Dora – împlinită ca femeie, având o relație bună cu fratele său și cu fiul său, care devine un mare muzician al vremii. O regăsim pe Dora la mulți ani după analiza cu Freud ca maestră de bridge, participând la concursuri și câștigând, formându-i și inițiindu-i pe alții în acest joc în care în prim plan se află comunicarea între parteneri, sublimând homosexualitatea și transformând-o într-un parteneriat de lungă durată cu doamna K., cu care forma o axă la masa de bridge.

Bibliografie

- Anzieu, D. (1986). Freud's Self-Analysis. *Int. Psycho-Anal. Lib.*, 118:1-596. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Appignanesi, L., & Forrester, J. (1992). *Freud's women*. New York.
- Bálint, A. and Bálint, M. (1939). On Transference and Counter-Transference. *Int. J. Psycho-Anal.*, 20:223-230.

- Balint, M. (1950). Changing Therapeutical Aims and Techniques in Psycho-Analysis. *Int. J. Psycho-Anal.*, 31:117-124.
- Berman, E. (2004). Sándor, Gizella, Elma. *Int. J. Psycho-Anal.*, 85(2):489-520.
- Bernheimer, C., & Kahane, C. (1990). *In Dora's Case: Freud--hysteria--feminism*. Columbia University Press.
- Bion, W. R. (1979). Making the best of a bad job. In *Clinical Seminars and Other Works*, Karnac Books, 2008.
- Brabant, E., Falzeder, E. and Giampieri-Deutsch, P. (1993). The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi Volume 1, 1908-1914. 1-571. Cambridge, MA / London: Harvard Univ. Press.
- Carnochan, P. (2000) Looking for Ground: Countertransference, Epistemology and the Problem of Value. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, 2000.
- Carotenuto, A. (1984). *A secret symmetry: Sabina Spielrein between Jung and Freud*. Routledge & Kegan Paul.
- Deutsch, F. (1957). A Footnote to Freud's 'Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria'. *Psychoanal Q.* 26:159-16.
- Devereux, G. (1967). *From anxiety to method in the behavioral sciences*. New York: Humanities Press.
- Ferenczi, S. (1919), On the Technique of Psychoanalysis, in Further Contributions to the Theory and Technique of Psycho-analysis, Boni and Liveright Publishers, New York, 1927.
- Ferenczi, S. (1928), On the Elasticity of Psychoanalytic Technique, in *Final Contributions to the Problems and Methods of Psychoanalysis*, Karnac, 2002.
- Freud, S. (1900). Letter from Freud to Fliess, February 1, 1900. The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904, 397-398.
- Freud, S. (1905). Fragment dintr-o analiză de isterie, în Freud, S., Opere Esentiale vol VI, Inhibiție, simptom, angoasă, Editura Trei, 2015.
- Freud, S. (1909). Letter from Sigmund Freud to C. G. Jung, June 7, 1909. The Freud/Jung Letters: The Correspondence Between Sigmund Freud and C. G. Jung, 230-232.
- Freud, S. (1910) The future prospects of psycho-analytic therapy. Standard Edition 11:139-152.
- Freud, S. (1911). Letter from Sigmund Freud to C. G. Jung, December 31, 1911. The Freud/Jung Letters: The Correspondence Between Sigmund Freud and C. G. Jung, 475-476.
- Freud, S. (1912). Recommendations to Physicians Practising Psycho-Analysis. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XII (1911-1913): The Case of Schreber, Papers on Technique and Other Works, 109-120.
- Freud, S. (1913). Letter from Freud to Ludwig Binswanger, February 20, 1913. The Sigmund Freud-Ludwig Binswanger Correspondence 1908-1938, 112-113.
- Freud, S. (1915). Observations on Transference-Love (Further Recommendations on the Technique of Psycho-Analysis III). The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XII (1911-1913): The Case of Schreber, Papers on Technique and Other Works, 157-171.
- Freud, S. (1928). Letter from Sigmund Freud to Sándor Ferenczi, January 4, 1928. *The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi Volume 3, 1920-1933*, 331-333.
- Freud, S (1901). Despre Vis, Editura Trei, 2011.
- Gabbard, G.O. (1995). Countertransference: The Emerging Common Ground. *Int. J. Psycho-Anal.*, 76:475-485.

- Gabbard, G. O., Lester, E. P. (1995). *Boundaries and boundary violations in psychoanalysis*, Basic Books, New York.
- Glenn, J. (1986). Freud, Dora, and the Maid: A Study of Countertransference. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 34:591-606.
- Heimann, P. (1950). On counter-transference. *Int. J. Psycho-Anal*, 31, 81-84.
- Hinshelwood, R. D. (2013) Freuds countertransference? Reviewing case histories with modern ideas about transference and countertransference, in Oelsner, R. (ed), *Transference and Countertransference Today*, Routledge.
- Jacobs, T.J. (1999). Countertransference Past And Present. *Int. J. Psycho-Anal.*, 80:575-594.
- Makari, G. (2008). *Revolution in Mind. The Creation of Psychoanalysis*, Harper Collins, New York.
- Masson, J.M. (1985). *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904*. v-492. Cambridge, MA, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Possick, S. (1984). Termination in the Dora Case. *J. Am. Acad. Psychoanal. Dyn. Psychiatr.*, 12(1):1-11.
- Racker, H. (1953). A Contribution to the Problem of Counter-Transference¹. *Int. J. Psycho-Anal.*, 34:313-324.
- Racker, H. (1988). *Transference and Countertransference*. *Int. Psycho-Anal. Lib.*, 73:1-196. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Skogstad, W. (2015). Speaking through Action, Acting through Speech: Acting and Enacting in the Analytic Process. *British Journal of Psychotherapy*, 31(2), 191-206.
- Stefana, A. (2017). *History of Countertransference: From Freud to the British Object Relations School*. Routledge.
- Thompson, M. Guy (1994). *The Truth About Freud's Technique: The Encounter With the Real*, New York University Press.